

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social

Research

Cilt: 8 Sayı: 37 Volume: 8 Issue: 37

Nisan 2015 April 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-

9581

BİLGE KARASU'DAN DİSTOPİK BİR MODERNİZM ELEŞTİRİSİ: GECE

A DYSTOPIAN CRITICISM OF MODERNISM BY BİLGE KARASU: GECE

Semran CENGİZ*

Öz

Bu çalışmada Bilge Karasu'nun Gece romanındaki distopik özellikler ve bu özellikler aracılığıyla yapılan modernizm eleştirisi ele alınmıştır. 1950 sonrası Türk romanında yavaş yavaş kendini göstermeye başlayan distopya, Karasu'nun Gece romanında hem biçimsel hem de içerik bakımından özel bir konuma sahiptir. Yazar, doğrudan bir distopyaya işaret etmektense katmanlı, imgelerle yüklü bir anlatım ve çetrefilli bir dil kullanarak sembolik bir eser ortaya koyar. Distopyanın kaotik, karamsar özelliklerinden bir modernizm eleştirisi yapmak için yararlanır; çünkü ona göre distopyayı doğuran modernizmin çelişkilerle dolu değerleridir. Bireyi yücelten ama bir o kadar da kendi değerlerinin kontrolü altında tutan modernist devlet, bu yönüyle distopyayı davet etmekte ve bireyin özgürlüğünü elinden almaktadır. Modernizmin, siyasi erki hegemonik bir yapıya dönüştürme kabiliyetini geceyle özdeşleştiren ve modern devlet aygıtını bireyi ezen bir yapı olarak değerlendiren Karasu, gece işçileri metaforuyla distopyaya kapı aralar. Buradan hareketle insanlığın üstüne gece gibi çöken ve hiç bitmeyecekmiş gibi görünen modern kapitalist heyulanın karşısında bireye özgürleşme çağrısında bulunur ancak bu çağrıyla doğrudan değil kapalı bir söylemle sembollerin ardına gizlenerek yapar.

Anahtar sözcükler: Bilge Karasu, Gece, Distopya, Modernizm, Aydınlanma.

Abstract

This work discusses dystopian properties and criticism of modernism made with aid of these properties in Bilge Karasu 's novel, Gece. Dystopia, which begins to appear in Turkish novels after 1950, has a special place in Gece with respect to both form and content. Karasu gives a work which, instead of describing a dystopia directly, is characterized by a stratified and tortuous language illustrated with images. He makes use of pessimistic and chaotic properties of dystopia to construct a criticism of modernism. Because, in his opinion, it is nothing but modernism itself that creates dystopia with its contradictory values. The modernist state in one hand glorifies but on the other hand keeps individual under strict control of its values and thereby invites dystopia and confiscates the freedom. Karasu, by identifying modernism's power to convert political authority to a hegemony with the "night", evaluates modern state as a device to oppress individual. The door to dystopia is opened out by the use of night workers as a metaphor. He calls for freedom against specter of modern capitalism which falls on humanity like a night and seems unending. However, the call is not open and direct, yet is made with a innuendoes lying behind symbols.

Keywords: Bilge Karasu, Gece, Dystopia, Modernism, Enlightenment.

Giriş

20. yüzyılın ilk yarısı totaliter liderlerin ve iktidarlarının, ideolojilerini normalleştirme adına baskı ve şiddete kontrolsüzce başvurdukları, insanlığın kara yazgılı dönemlerinden biridir. Korkunun, kaygının katmer katmer arttığı ve geleceğe güvenin azaldığı bu dönemde 16. yüzyıldan beri ütopyalar peşinde koşan Avrupalı özne, ideolojileri sorgulamaya daha da önemlisi ideolojilere sırtını dönmeye başlar. Peş peşe gelen otoriter iktidarların yarattığı yıkım, sadece aydınlanmacı öznenin bedenini değil ruhunu da parçalar. 19. yüzyıl pozitivizminin İkarus misali kanatlandırıp göğe uçurduğu insanoğlu için, 20. yüzyılda artık aydınlanmacı modernizmin ütöpik yanılsamaları değil, anti-ütöpik ya da distopik bilinç yaralanmaları gündemi oluşturur.

Bu tarihten itibaren bir edebi tür olarak ütopyanın karşısında konumlanan distopya, otoriter devlet baskısının vatandaşlar üzerinde yarattığı korku ve şiddeti esas alarak ve ütopyanın iyimserliği yerine

* Yrd.Doç.Dr., Köln Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Doğu Dilleri ve Kültürleri Bölümü

karamsarlığı ve ümitsizliği besleyerek edebiyatta ağırlığını hissettirmeye başlar. Kaynağını ütopyadan alan ancak onun tersi bir anlayışı sergileyen distopyayı Mina Urgan: *“Oysa yirminci yüzyılda geleceği ele alan birçok kitap gene yazıldığı halde bunlar yeryüzü cennetlerini değil, yeryüzü cehennemlerini anlatmaya başladılar. Karanlık bir kötümserliği yansıtan bu kitaplara artık ütopya denilemeyeceği için, eleştirmenler bu anti-ütopyalara yeni bir ad bulup ‘dystopia’ dediler. Eskiden ütopya yazarları ilerici kişilerdi. ‘Durum kötüdür; eğer bu ya da şu yöntemi uygularsak durum iyileşir’ diye düşünürlerdi. Şimdiki dystopia yazarları ise tutucu, hatta gerici kişilerdir. ‘Durum kötüdür, durumu iyileştirebilecek hiçbir çare olmadığına göre ileride bin kat daha beter olacaktır’ diye düşünmektedirler.”*(Urgan, 1984:94) sözleriyle açıklar.

Krishan Kumar ise, 20. yüzyılda ütopyanın tahtına oturan distopyanın doğuşunu dünya savaşlarının ardından yaşanan sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi problemlerle ilişkilendirip *“Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra her yerde ütopyalar geri çekildi. 1920’ler, 1930’lar ve 1940’lar ‘olumsuz anlamda ütopya’, karşıütopya ya da distopyanın klasik dönemiydi. Bunlar ‘şeytanın onyılları’, kitlesel işsizlik, kitlesel eziyet, gaddarca diktatörlükler ve dünya savaşı yıllarıydı.”* (Kumar, 2006:358) diyerek distopyayı dünya savaşlarının bir sonucu olarak açıklar.

20. yüzyılla birlikte ütopyanın aydınlık, umut dolu ve geleceğe dönük yüzü yerini distopyada Carter Kaplan’ın ifadesiyle *“karanlık, pessimist ve çoğunlukla paranoya, uyarı veya histeriyi yansıtan eğilime”* bırakır (Kaplan, 1999:200).

19. yüzyıl pozitivizminin yücelttiği insan aklı ve onun üretimi olan bilim ve teknolojinin ilerlemenin ve gelişmenin destekleyicileri olarak 20. yüzyılda adeta ilahlaştırılmasıyla insanoğlu, umut dolu yarınlarla inanmış ve ütopyaların gerçekleşebileceğini kanıksamıştır. Ancak yüzyılın hemen başında yaşanan iki dünya savaşının ve onların figüranları olan diktatörlerin yol açtığı buhran, insan aklına ve teknolojiye olan güveni sarstığı gibi ütopyalara olan inancı da azaltmıştır. Terry Eagleton, *“Yirminci yüzyılın başlarında Avrupa bir simgecilik ve ilkelcilik, mitlere ve akıldışı kültüne bir geri dönüş dalgasının etkisine girer; Wagner ve Nietzsche’nin etkisiyle, kıyamet ve karanlık tasarıları imgeleriyle yoğrulur.”* (Eagleton, 2005: 260) diyerek distopyanın doğuşunu muştular. İdeolojilerin masumiyetini yitirdiği, yeni arayışların çıkışı gibi büyüdüğü savaş sonrası Avrupa’sının üzerine çöken bu karamsarlık yavaş yavaş, distopyalarda ifade alanı bulur. Vatandaşının mutluluğunu, refahını sağlaması gereken devletin, bir baskı aracına dönüşüp vatandaşa ait bütün hakları ve özgürlükleri kendi otoritesine karşı bir tehdit olarak algılaması ve bunları doğrudan ya da dolaylı yollardan kısıtlama veya kontrol etme yoluna gitmesi distopyaların temel anlatımları olarak ortaya çıkar.

İmparatorlukların hakimiyetine son verip ulus-devletin egemenliğini ilan eden insanlığın bütün çabası daha mutlu bir yaşam sürmekken ne yazık ki, kimi diktatörlerin bastırılmış imparatorluk özlemiyle bu istek savuşturulmuş ve devlet aygıtı monarşilerden daha baskıcı hatta vatandaşı daha da kontrol edilebilir bir nesne konumuna düşürmüştür. Distopya, devlet tarafından nesneleştirilmek istenen vatandaşın otoriter devletin baskısına başkaldırısı ve nesne olmaya direnişidir.

Teknolojinin de yardımıyla yaşamı daha da kontrol edilebilir bir hale getirilen vatandaşın yabancılaşma kaskacına düşmesi ve otoritenin elinde oyuncak olması, edebiyatta varoluşsal sorunlarla beraber distopik anlatımların katmanlarına yerleşir. Bu dönem Avrupa edebiyatı buhranlı, ama bir o kadar da direniş dolu bir karakter çizerken Türk edebiyatının da bunun dışında bir yol takip etmediği görülmektedir.

1950’li yıllar Türkiye için, genç bir ülkenin devlet mekanizmasını ideolojik olarak liberalizm zemininde konumlandırma mücadelesinin verildiği bir dönemdir. 1960’lı ve 70’li yıllar ise bu mücadelenin totaliter anlayış lehine biçimlendiği ve demokrasinin açıkça kaybettiği yıllardır. Totaliter öznenin devleti Lassalle’ın *“gece bekçisi devlet”* ifadesine benzer şekilde konumlandırma ve giderek bir hegemonyaya dönüştürme çabaları 1960, 70 ve 80 müdahaleleriyle tam da arzu edilen kıvama ulaşır. Artık devlet vatandaş için değil, toplumun her üyesi devlet için vardır. Gramsci’nin, zamanla hegemonyaya evrilen liberal *“gece bekçisi devlet”* anlayışıyla ilgili olarak söyledikleri ise, bu yıllarda Türkiye’de oluşturulmak istenen hegemonik sistemin esasını ortaya koymak açısından önem taşımaktadır:

Şunu hatırlamak gerekir ki liberal *“gece bekçisi”* devlet deyimi Lassalle’ın, yani diyalektik olmayan, dogmatik bir devlet kuramcısının deyimidir. (...) Devlet-düzenli toplum öğretisinde, *“devlet”*in bir hükümetle eşdeğerde olduğu ve devletin *“civile”* toplumla özdeşleştiği bir evreden, bu *“gece bekçisi”* devlet evresine geçmelidir. Bu da *“düzenli toplum”* öğelerinin gelişmesini koruyuculuğu altına alacak bir zorlayıcı örgüt evresi olacaktır. (Gramsci, 2007:330)

Vatandaşa karşı bu indirgemeci tavır, toplumun pek çok kesiminde olduğu gibi edebiyat dünyasında da eleştirilere sebep olur. Toplumsal gerçekliğin, resmi ideolojinin dayatmalarına karşı kendini var etmesi ve sesini yükseltmesi hiç de uzun sürmez. Bedeli ağır da olsa, yazarlar ve entelektüeller çeşitli şekillerde bu, devleti her şeyin üstüne koyma ve vatandaşı nesneleştirme dayatmalarına karşı açık ya da gizli tepkilerini ortaya koyarlar.

1950'ler sadece Türkiye siyaseti için değil, edebiyatı için de bir dönüm noktasıdır. Geleneksel anlatım biçimlerinin yerini yeni arayışlara ve denemelere bıraktığı, özellikle şiirde ve romanda biçim kaygılarının öne çıktığı, bireyin ve sorunlarının bu türlerin merkezine alındığı dönem, toplumsal gerçekliğin yanı sıra varoluşsal anlatıların da boy verdiği bir yazınsal arayış ve evriliş dönemidir. Devletin egemen güç olarak varlığını her an hissettirdiği bu yıllar edebiyatın da yeni buluşlarla kendisini kabul ettirme sürecidir. Bu ve bundan sonraki dönemler Türk edebiyatı için adeta bireyin devlet aygıtına karşı verdiği bir özgürleşme mücadelesidir. Vatandaşlara yönelik sinik söylemler arttıkça edebiyatçılar, bastırılmış "ben"lerini açığa çıkarmak için adeta yarışmışlardır. Kafka, Sartre, Camus, Gramsci, Foucault vb. Batılı yazar ve düşünürlerin örnek alınmasıyla devlet-birey ya da bürokrasi-vatandaş gibi ayrımlar imgesel anlatımlarla eserlerde boy gösterir. Aslında 1950'den sonraki Türk edebiyatı, geleneksel devlet ideolojisinden bir uzaklaşmanın, daha doğrusu resmi ideolojiye yabancılaşmanın ifadesidir. Köy romanıyla başlayan bu yabancılaşma bugüne değin farklı biçimlerde devam edegelmiştir.

Modernist ulus-devletin ideolojik baskısı arttıkça yazarların distopik anlatımlarının da aynı ölçüde arttığı ve bireyin özgürleşmesi mesajının metinlerin satır aralarında taşıdığı görülmektedir. Dıştan gelen baskıyı telafi etmeye yönelik bu edimler, zaman zaman yazarların kendileriyle okur arasına duvarlar örmelerine ve imgelerin koruyuculuğuna sığınmalarına neden olur.

Bilge Karasu'nun *Gece* romanı tam da böyle bir eserdir. Herhangi bir döneme ya da bir yere gönderme yapmasa da yazıldığı ve yayımlandığı tarihler dikkate alındığında 1970'lerin ve 1980'lerin Türkiye'sine hatta dünyasına dokunan ve yarattığı "gece işçileri" metaforuyla Lassalle'ın "gece bekçisi devlet" tanımlamasını anımsatan bir romandır. Bu yönüyle eser modernist ulus-devletin, kolluk güçlerini kullanarak bireyi kısıtlayan alan ve konumlandırılan tavrına karşı dolaylı bir başkaldırı niteliği taşımaktadır. Karasu, bu başkaldırıyı imgelerden örülmüş katmanlı bir anlatımın ve sembollerin ardına gizlenerek yapar, böylelikle kendini dış müdahalelerden korumaya çalışır.

Bilge Karasu ve *Gece* hakkında bugüne kadar pek çok inceleme ve değerlendirme yapılmış, tezler yazılmış olsa da söylenenlerin hep aynı çerçevede dönüp dolaştığı ve romanın kapalı, gizli dünyasının hiçbir bağlama oturtulmadığı genel kanaati, yaygın olarak dile getirilmiştir. Peki Bilge Karasu'yu ve romanını bu kadar gizemli kılmaya iten neydi? Acaba bu romanla Karasu, bir distopyayı mı işaret ediyordu? Yoksa ideolojisini dayatan bir devletin ve idarecilerinin söylemlerinden hareketle bir modernizm eleştirisi mi yapıyordu? Bu soruların cevabı muhakkak ki *Gece* romanının satır aralarında ve Bilge Karasu'nun yaşam katmanlarında gizli.

Gece ve Distopik Modernizm Eleştirisi

Gece, bir toplumsal sorunu kurgu zemininde sunan ya da bir olguyu gerçek kılmaya çabalayan bir roman değildir. Karasu'nun böyle bir kaygısının olmadığı romanın imge yüklü anlatımından, birbirinden kopuk bağlamından ve uzamsız kılınmasından anlaşılmaktadır. Karasu, bir yanılısama yaşatmaktadır okura; aslında bu, okurun yıllardır içinde bulunduğu yanılısamayı ona fark ettirmekten başka bir şey değildir. Yazar, okuru hiçbir şeyden anlamayan varlık konumundan, verilen ipuçları sayesinde içinde bulunduğu durumun sebep ve sonuçlarını düşünebilecek yetiye sahip bir mekanizma konumuna taşımaktadır. Bu bağlamda *Gece* nesneleştirilmiş okura bir uyanış çağrısıdır; ancak bu çağrı doğrudan yapılmaz nezaket dolu bir tavır ve yaklaşımla tam da Bilge Karasu'ya yakışır bir edayla yapılır.

1970'li yıllarda yazılmaya başlanıp 1985'te basılan roman, aydınlanma düşüncesiyle evrensellik kazanmış birey öznenin, çelişik modernizm değerleriyle zaman içerisinde nesneleştirilmesi karşısında verdiği mücadelenin alegorik anlatımıdır. Varoluşsal kaygıların ideolojik anlatımları baskılamaya çalıştığı 20. yüzyılın ikinci yarısı, bütün gerçekliklerin sorgulandığı ve ulus-devlet egemeninin yavaş yavaş erimeye başladığı bir dönemdir. Ancak yüzyılın başında çok baskın olarak bireyin üstünde var olan devlet, iki büyük savaştan sonra hayatta kalabilmeyi başarmış birey öznenin içine düştüğü çıkmazı aşma gayretleri sonucunda, etkin bir mekanizma olarak görülme de perde arkasına çekilerek dolaylı yoldan ancak daha da etkili bir şekilde idare etme ve rol biçme çabasını sürdürür. Özne birey, ipleri eline almaya çabaladıkça devlet ve onun ideolojisi "korku" faktörünü harekete geçirerek ya da korkulacak hayali ötekiler oluşturarak bireysel yaşama sızmaya ve onu kontrol altında tutmaya çalışır. Karasu, "*Bir uzmandım ben, o her şeyi yapar görünen kişinin ardındaki yaptırıcı, kararları verdiren, düşünceleri düzene sokan, işlenecek düşünceleri, kullanılacak sözleri bulup çıkaran kişi... Pek az kimse bilir bunun ne demek olduğunu. Perdenin önünü tek dünya sanır çoğu insan. Oysa perdenin ardında, ipleri ellerinde tutanların dünyasını bilenler, yalnız, ipleri ellerinde tutanlardır.*" (Gece, s.211) diyerek totaliter yönetimin baskısı altında özgürlüğü elinden alınmış, iradesi çalınmış bireye vurgu yapar.

Her bireyin devletin bekası için potansiyel bir tehdit oluşturduğu 20. yüzyılın ikinci yarısı, aslında kendi kendisini yok eden ulus-devletlerin ve ideolojilerinin yarattıkları korku imparatorluklarının edebiyat diliyle eleştirildiği bir dönemdir. Bilge Karasu'nun *Gece* romanı, Türk edebiyatında bireyin üstüne gece gibi

çöken otoritenin ve resmi ideolojinin ağırlığına karşı dolaylı bir başkaldırıdır. Baskının şiddetini hafifletmek için yazar açık açık konuşmaktansa imgelerin ardına saklanır. Öteki olmanın ve ezilmenin acısını icat ettiği "gizli dil"le sağaltmaya ve belki de hafifletmeye çalışır. Çatallı ve derinlerde akan bir dille Karasu kendisini, egemenin gece gibi karanlık ve kaotik baskısını anlatmaya memur addeder. Öyle ki *Gece* bir an evvel yazılıp bitirilmesi gereken bir kitaptır.

Birtakım insanlar, cezalandırılmak için yakalandığı gibi cezalandırılmak istenen bir dükkanın camlığından içeri fırlatılıyorsa, kırılan camların yağmur gibi dökülen parçaları içinde kanlı, onarılamayacak ölçüde hırpalanmış bir taş bebek kıvılcıksızlığı içinde inleyen adamlar görmek gelip geçenlerin tüylerini ürpertmekle kalıyorsa, kendinden hoşlanılmayan insanlar otuz, otuz beş metre yüksekteki pencerelerden sokağa fırlatılıyorsa, bu kitabı bitirmeli. (Gece, s.162-163)

Roman boyunca devleti ya da egemeni sembolize eden gece işçileri ve onların yarattığı korku distopik bir vurgu olarak öne çıkar. Nurdan Gürbilek, Karasu'nun metinlerindeki korku izleşine dair şu tespiti yapar:

Karasu'nun metinlerinde yalnızca bir tema olmanın ötesinde, anlatının dokusuna da sinmiştir korku. Birçok metinde kişiler, kurallarını bilmedikleri bir oyunun içinde buluverirler kendilerini. (...) Yaklaşmakta olan bir bela, içten içe gelişen bir tedirginlik, kendini birden başkasının tasarladığı, kurallarını koyduğu bir oyunun içinde, bir başkasının düşünde yaşıyor bulmak, başkasının yönettiği bir oyunun taşı olmak, birilerinin elinde oyuncak olduğunu fark etmek...(Gürbilek, 1997:187)

Devletin ve onun memurları olan gece işçilerinin gündelik araçlarla yarattıkları baskı ortamında her gün birileri yitmekte ve çıkmaz sokaklarda korku kol gezmektedir:

Sokağın sonuna gelip caddeyi iki adam boyu aşağıda bulunca hızla geri döndüm. Bir sokak atladım, bir sonrakine girdim. Sokağın kararmakta oluşundan anlamalıydım. O da, caddenin üç metre altında bitiyordu. Hava kararmadan evime dönebilmeliydim oysa. Hava karardıktan sonra sokakta kalanların yitip gittiği yollu yeni bir söylenti dolaşıyordu kaç gündür. (Gece, s.201)

Yazar geceyle korkuyu ve yalanı bağdaştırarak insanın karanlık yönüne ışık tutar. Gecenin uyanık tuttuğu korku bir haz aracı olarak insanların karşısına konur. Gece, resmi ideoloji için meşruiyetini olumladığı zaman dilimiyken; vatandaş için bir türlü aşılamayan, gündüze varmanın önündeki, korkunun yaratıcısı eşittir. Gece işçileri ise bu eşişin hizmetkarları olarak korkuya ve onun verdiği hazza hükmedenlerdir:

Gecenin işçileri attıkları dayaklar, yaptıkları deneylerle, işledikleri cinayetler ya da şu yoldaki, bu yoldaki baskılarıyla korku, yıldı, usanç yaratmakla kalmadılar. Kurnazca davrandılar; ele geçirilecek kapıları, su başlarını gürültüsüzce, ya da pek az gürültü çıkararak, adım adım ele geçirdiler. Her baskıda, her yasakta, her adımda, kendilerine bağlılık, yakınlık duymadıkları halde o belirli konuda kendilerine karşı duramayacak birtakım kişiler, öbekler, kuruluşlar bulmaya, yaptıklarını yaparken bunları yanlarında bulundurmağa özen gösterdiler. (Gece, s.185)

Karasu'nun üstüne kabus gibi çökmüş olan gece metaforu, aslında bir döneme değil, insanlığın baskı ve korku yoluyla ötekini tasfiye etme çabalarının somutlaştığı, modernizmin hüküm sürdüğü her yüzyıla her çağa bir göndermedir. Yazıldığı dönemin Türkiye'sinin siyasi karmaşasından ve korku yaratan şiddetinden hareketle yazar, ötekiye ezen bütün evrensel baskı aygıtlarına göndermede bulunur esasında. *Gece*, belli bir ülkenin ya da dönemin distopyası değil, modernizmin çelişkilerle dolu değerlerinin kol gezdiği bütün coğrafyalarda yaşanabilecek bir heyuladır.

April Spisak distopyaların, "ütopyanın karşısında yer alan, baskılanmış, kontrol altına alınmış, çeşitli sosyal kontrol sistemleriyle sınırlandırılmış; hükümet, ordu ya da güçlü bir otoriter figür tarafından yönetilen toplumlara karakterize ettiğini" söyler. (Spisak, 2012: 55).

Karasu da *Gece*'de sokağa çıkma yasağının uygulandığı, devlet adına çalışan gece işçilerinin şiddet dolu baskısı altında bunalmış insanların korku ve çaresizlik içerisinde yaşadığı bir toplumu anlatır. Bu toplumda "dörtköşe ekmek" yemeyenler "öteki"ler olarak yaftalanıp kapıları imlenmekte ve böylece şiddete özensizce kapı aralanmaktadır.

Yazar, kaygıyla ve umutsuzlukla geceyi seyredirken bürokrasinin hantallaştırdığı devlete ve kurumlarına da Kafkavari bir göndermede bulunur. Modernizmin ezip geçtiği bireyin çaresizliğini ve zavallılığını evrensel bir sorun olarak *Gece*'nin dokusuna sindirir.

Dar, tozlu sicil odaları dünyanın her yerinde birbirine benzemekte olsa gerek. Kitaplar, filmler bu konuda bizi gereğince, yeterince aydınlatmadı mı? Bu aydınlanmaya eriştiğimiz için olacak, koyun otarır gibi masa başlarına oturtulan adamların sayısı artırılır, kıvıldamamaları için masaların arası daraltılır,

giderleri kısmak için her masada karşılıklı ikişer kişi çalıştırılırken, sicil odaları da kendiliğinden küçülüp havasızlaştıkça, verimi artırmanın bu biricik yolu bizde de uygulanıyor diye seviniyoruz. (Gece, s.33-34)

Ölüm ve öldürme, romanın başından beri korkuyla ele ele yürüyen motifler olarak sunulur. İnsanlık tarihi kadar eski bu iki olgu toplumsal bir boyut kazanınca Karasu'nun kaleminde yarı sitem yarı şaşkınlık belirten bir edayla soruya hatta sorgulamaya dönüşür.

İnsanların vurulup öldürülmesini, haklı bir iş diye savunmak gücünü bulabiliriz kendimizde. Ama eski çağlarda ancak sarayların küçük düzenbazlarının tasarladığı, başvurduğu ya da yaptığı, işlediği küçüklükleri toplum ölçüsünde büyüterek tasarlamak, işlemek, o kadar övünülecek bir şey sayılır mı? (Gece, s.126)

Distopyalar gizlerin ve iç içe geçmiş oyunların, kumpasların kol gezdiği ortamları anlatır. İnsanları korkutmak için gizliden ve bilinmeyenden daha etkili ne olabilir ki? "*Ne var ki, insanlar gizliden, gerçek yüzü bilinmeyenden korkar daha çok. İnsanlar korkmalı üstelik.*" (Gece, s.116) diyen Karasu, 19. yüzyılın ümit dolu insanının 20. yüzyılda nasıl da karanlık çukuruna yuvarlandığını anlatır. Korku ve şiddeti kutsayan insanlık, giderek özünden uzaklaşmakta ve aydınlanmacı modernizmin ütopyasına cevaben bu yüzyılda kapitalizmin kuklası olmuş bir distopya soytarısı olarak taçlandırılmaktadır.

Sonuç

Modernist öznenin 20. yüzyıla kadar hüküm süren ütopyik düşleri dünya savaşlarından sonra birer karabasana dönünce o güne kadar hakim olan ideolojiler ve burjuva modernizmi sorgulanmaya hatta yargılanmaya başlanır. Modern insan ve onun değerleri yıkımı getirmiş; korku, kaygı ve şiddet yaşamın her alanına sinmiştir. Geçmişten ve bugünden kaçış bir de gelecek korkusuyla birleşince heyulalar, karabasanlar ve distopik anlatımlar edebiyat dünyasına hakim olmaya başlar. O güne kadar taçlandırılan teknoloji artık korkulan ve kitlesel ölümleri kolaylaştıran bir olgu olarak edebi eserlerde boy gösterir. Böylece modernist ütopya yerini kendisinden beslenen ama kendisine karşı olan distopyaya bırakır. Yabancılaşmanın kıskaçındaki modern birey artık korku, yalnızlık ve hatta çaresizlik içerisinde boşlukta sallanır gibi bir kaosu orta yerinde durmaktadır. Parçalanmış benlikler, şizofren algılar, histeriler, derbeder yaşamlar romanların satır aralarından taşmaya başlar. Bütünlükten yoksun, bir bağlama oturtulamayan, anlatımı kopuk eserler bu kaosu habercileri olarak raflarda yer alır. Bilge Karasu'nun *Gece* romanı da şiddete maruz bırakılmış bir toplumun sinik, çaresiz, korkuyla boğuşan keşmekeşliğine, birbirinden kopuk anlatımıyla yer vererek distopyanın kapısını aralar.

Gece, korku ve şiddet sahneleriyle zaman zaman yarattığı bilinç yanılısılarıyla bir kaos romanı daha doğrusu bir distopyadır. *Gece* işçileri metaforuyla devletin kolluk güçlerini hatırlatan ve bu güçlerin toplumu sindirmek için yarattıkları terörden bahseden *Gece*, devlet erki karşısında küçülmüş, pasifleşmiş modern bireyin zavallılığına vurgu yaparak distopyayı davet eder. Karasu, modernizmi eleştirmek için distopyanın karamsar dilinden yararlanır. Krishan Kumar, Karasu'yu desteklercesine "*Ütopya pozitif olana yoğunlaştıkça karşıütopya, şimdinin ve geleceğin mümkün olan en negatif, en siyah resmini yapmak için çağdaş hedeflerin dengeli bir değerlendirmesinden vazgeçti ve tıpkı ütopyanın edebi hayal gücünün ikna edici tekniklerini bilim ve sosyalizm modern fikirlerinin davasına dayandırması gibi, karşıütopya da moderniteye isyan etmek için aynı tekniklere dayandı.*" (Kumar, 2006: 210) der.

Modernizmin ve onun siyasi araçlarının bireyi ezen, farklılıklarını görmezden gelen, özgürlüğünü kısıtlayan ve rol biçen tavrına karşı Karasu, geceyi imdada çağırır. *Gece* bir yandan resmi ideolojinin baskısını simgelerken bir yandan da içerisinde barındırdığı gündüzle, direnişi ve ümidi çağrıştırmaktadır. Modernizmin bireyi her şeyin üstünde görme kabiliyeti hegemonik devlet erki karşısında bir balon gibi söndükçe Karasu, hiç bitmeyecekmiş gibi duran gecenin ağırlığını sağaltmak için sembollere, imgeli anlatımlara başvurur. Gecenin orta yerinde bir hayalet gibi duran modern bireyin çaresizliği Karasu'nun yaratmak istediği distopyaya eşdeğer bir şekilde karanlık, soyut, karmaşık bir dille anlatılmaya çalışılır.

Romanın başında yer verdiği G.W.F. Hegel'in "Kendini kuran bireyliğin devinimi.....gerçek dünyanın oluşumudur." sözlerinden hareketle Karasu, modernizmin alt üst ettiği, karanlığa ittiği bireyin pasifliğine duyduğu kızgınlığı distopyanın kötü, kaygı verici anlatım özelliklerinden yararlanarak dile getirmekte ve bireyi devinmeye, kendini var etmeye, yeni bir dünya kurmaya davet etmektedir. İçinde yaşadığı dünyanın çirkinliği, gizemi ve şiddeti insanlığı tüketirken, bireyin buna itiraz etmeyip boyun eğmesi Bilge Karasu'yu *Gece* romanını yazmaya hem de bir an evvel yazıp bitirmeye itmiştir.

Karasu bir yazar hem de Yahudi kökenli eşcinsel bir yazar olarak yaşadığı dönemin ötekisi olmuş, bu baskıyla kendisini gecenin orta yerinde bulmuştur. Önyargıların odağında tam da ötekinin adı olan Karasu, romanıyla doğrudan olmasa da dolaylı olarak bireyin üstüne bir karabasan gibi çöken siyasi, sosyal ve ekonomik baskının yarattığı buhranın karanlık bir tablosunu çizer. Bu yönüyle roman, ulus-devletlerin

hakimiyeti altındaki modern insanın yaralanmış bilincine, hırpalanmış varoluşuna distopik bir eleştiri olarak 1950 sonrası Türk edebiyatında ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

- ATEŞ, Davut (2012). "Kuram, Eylem ve İnanç Ekseninde Siyasal İdeolojilerin Geleceği" *DoğuBatı-İdeolojiler 1*, Yıl:7, Sayı:28, Ağustos, Eylül, Ekim 1, 2004
- BEZEL, Nail (2000). *Yeryüzü Cennetleri Kurmak (Ütopyalardan Seçmeler)*, Ankara: Güldikeni Yayınları
- EAGLETON, Terry (2005). *İdeoloji*, Çev. Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- GRAMSCI, Antonio (2007). *Hapishane Defterleri-Felsefe ve Politika Sorunları/Seçmeler*, İstanbul: Belge Yayınları
- GÜRBİLEK, Nurdan (1997). "Yazı ve Arınma", Bilge Karasu Aramızda, Haz. Füsun Akatlı-Müge Gürsoy Sökmen, İstanbul: Metis Yayınları
- KAPLAN, Carter (1999). "The Advent of Literary Dystopia", *Extrapolation*, Kent State University Pres, Fall 99, Vol.40, Issue 3, 200-212
- KARASU, Bilge (2013). *Gece*, İstanbul: Metis Yayıncılık
- KUMAR, Krishan (2005). *Ütopyacılık*, Çev. Ali Somel, Ankara:İmge Kitabevi
- KUMAR, Krishan (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık
- LARRAIN, Jorge (1995). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*, İstanbul: Sarmal Yayınevi
- MCLELLAN, David (2012). *İdeoloji*, Çev. Barış Yıldırım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- SPISAK, April (2012). "Dystopian Novel?" *Horn Book Magazine*, USA, May/June 2012, Vol.88, Issue 3
- URGAN, Mina (1984). *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, İstanbul: Adam Yayıncılık
- YALÇINKAYA, Ayhan (2004). *Eğér'den Meğér'e Ütopya Karşısında Türk Romanı*, Ankara: Phoenix Yayınevi
- YAMAN, Zeynep Yasa (1998). "1950'li Yılların Sanatsal Ortamı ve 'Temsil' Sorunu", *Toplum ve Bilim*, Sayı:79, Kış, 94-137